

Додаток А

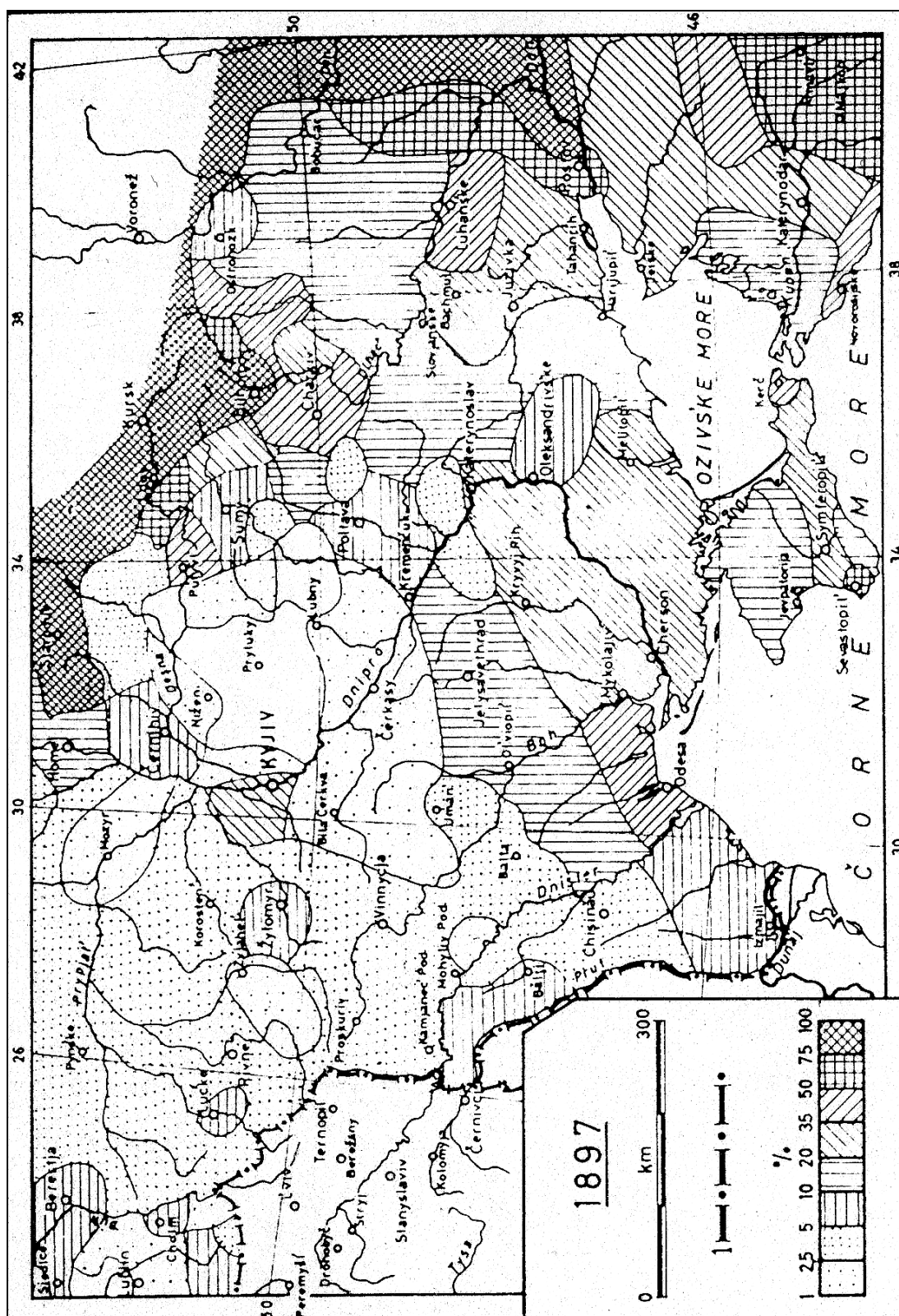

Рис. А1. Росіяни в Україні за переписом 1897 р. (у %) [471]

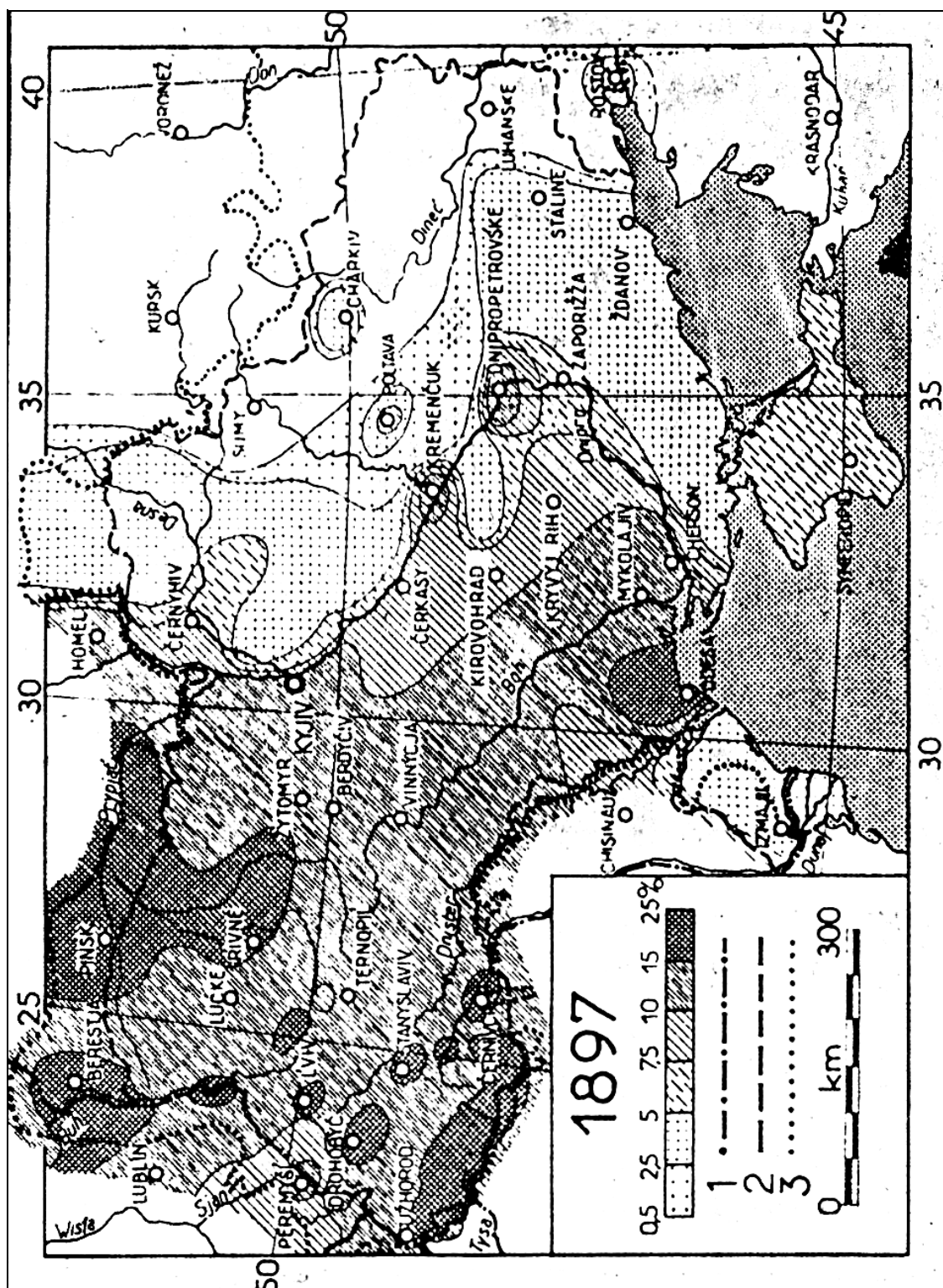

Рис. А2. Євреї в Україні за переписом 1897 р. (у %) [198]

Додаток Б

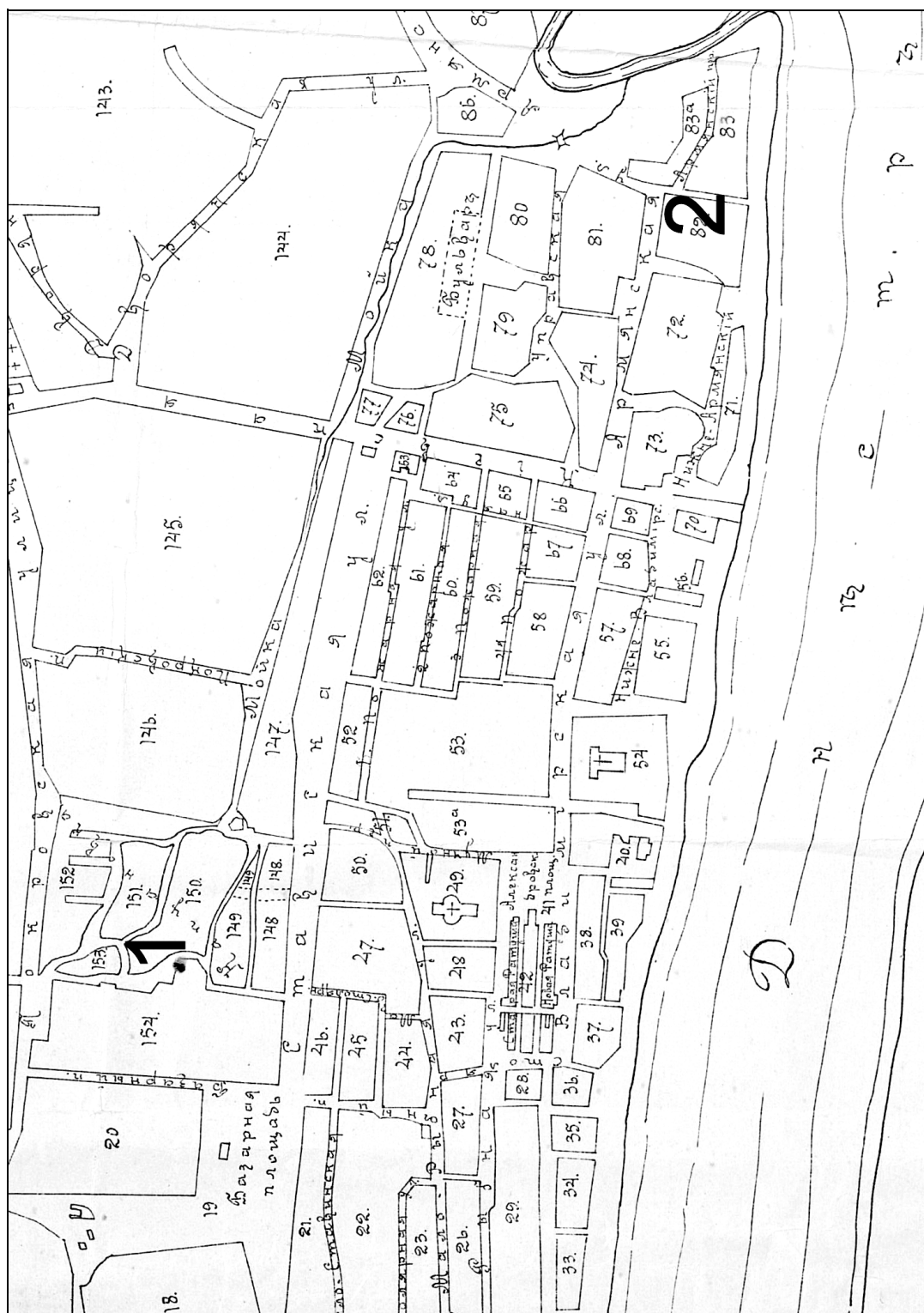

Рис. Б1. Фрагмент плану Могилева (1913) [430]:
1 – єврейський штетл, 2 – вірменський квартал

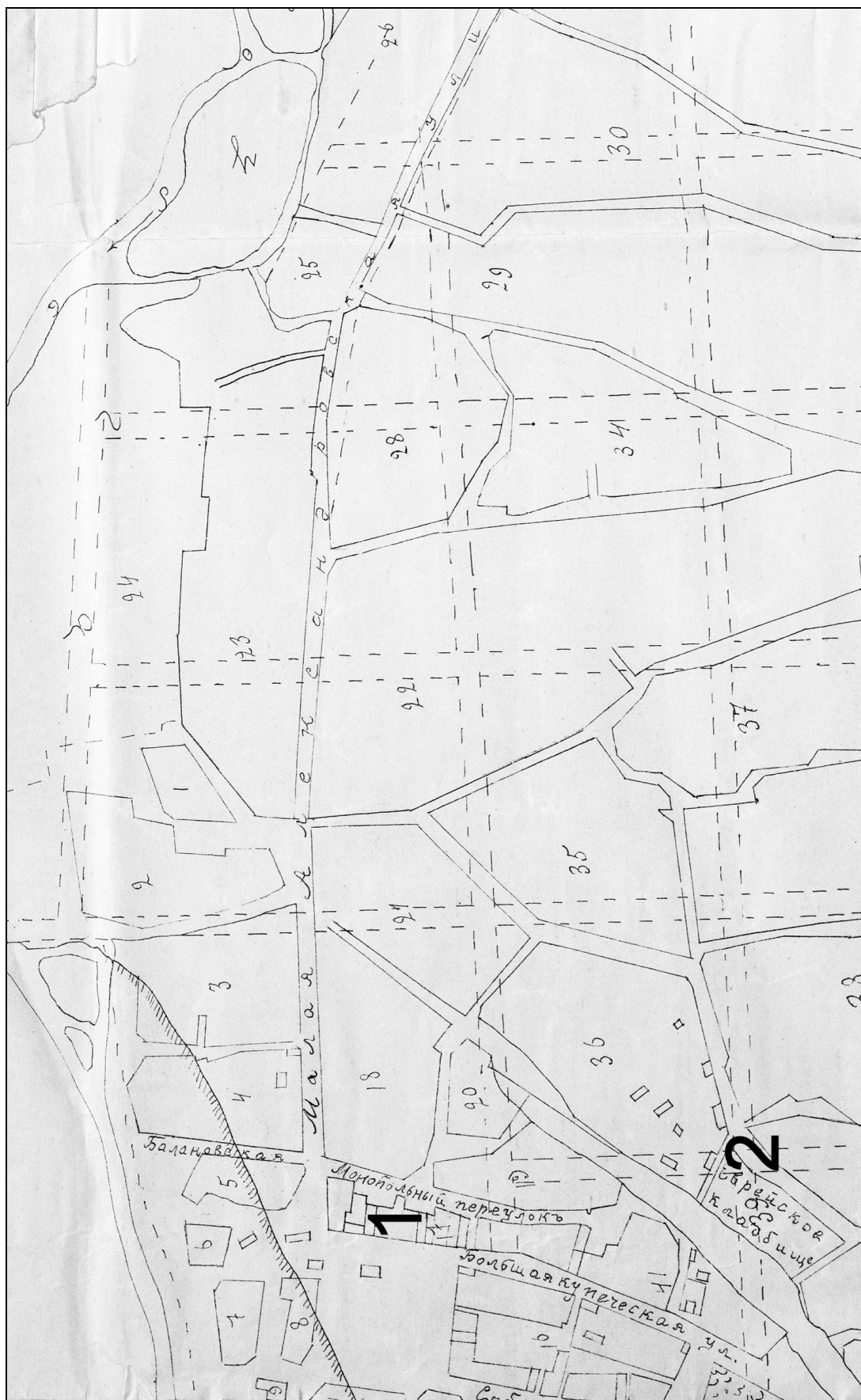

Рис. БЗ. Фрагмент плану містечка Гайсин Подільської губернії (1913) [429]:

1 – єврейський штетл, 2 – єврейський цвинтар

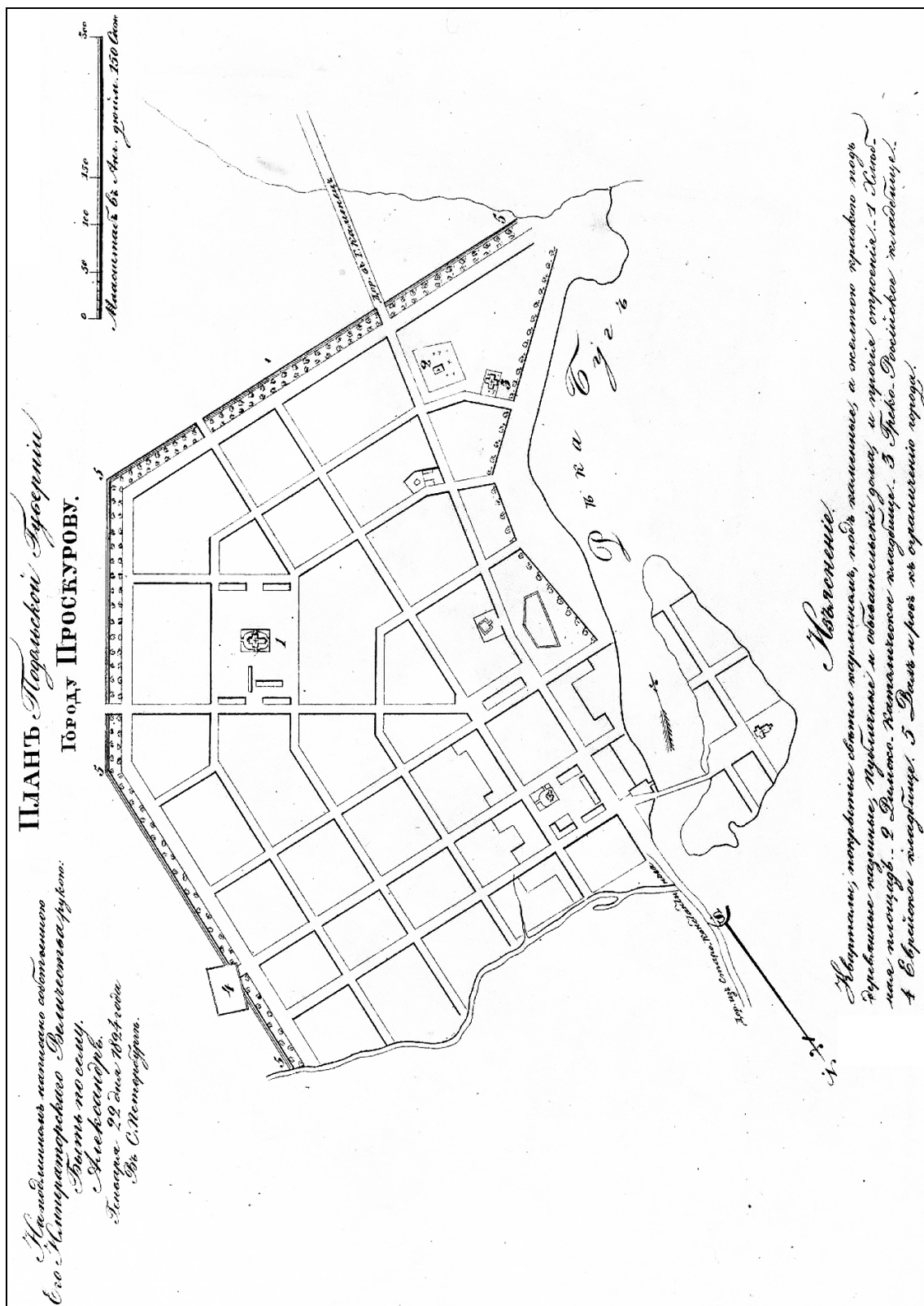

Рис. Б4. План містечка Проскурів (суч. Хмельницький) (1824)

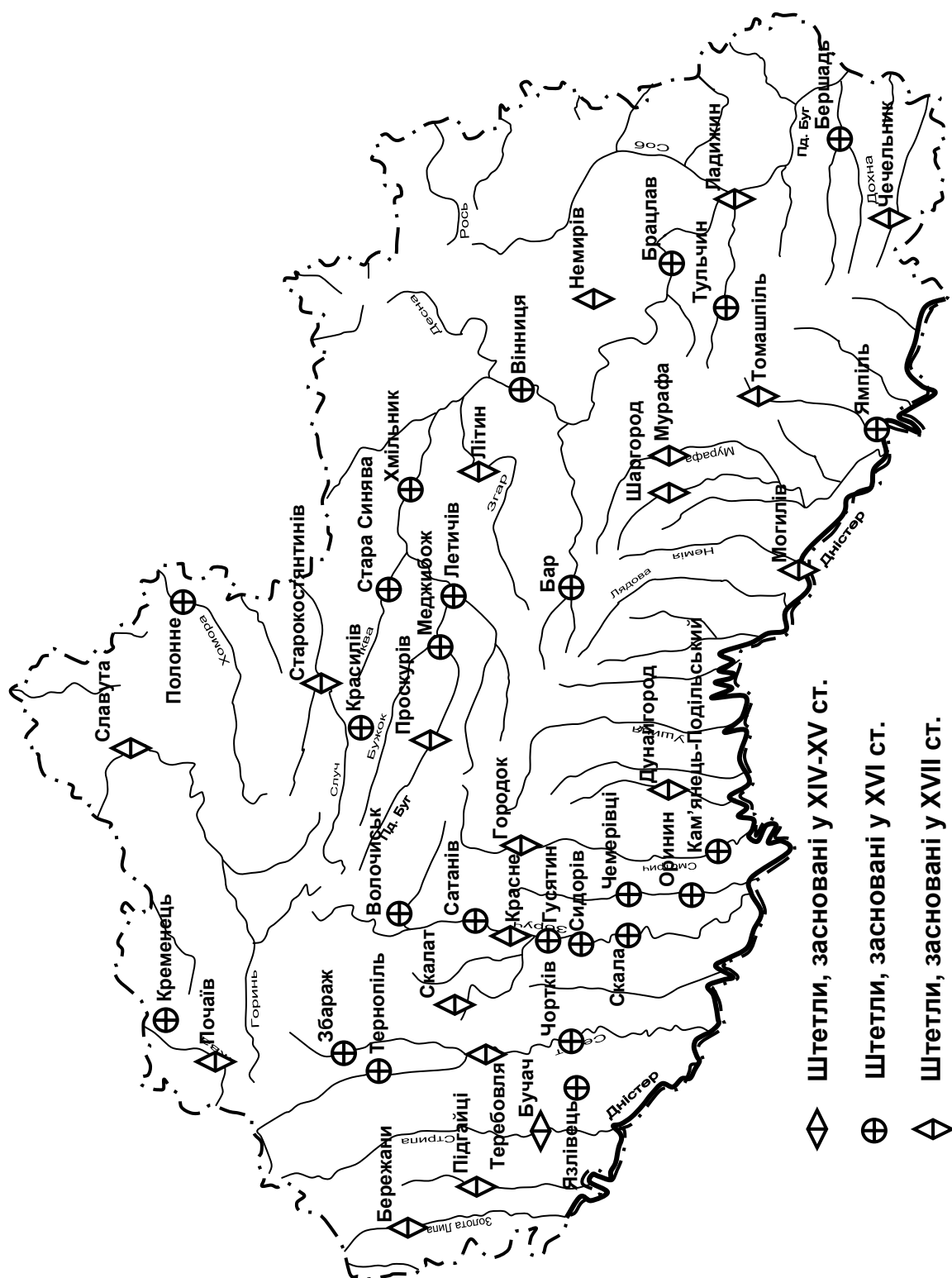

Рис. Б5. Найбільші штетли Поділля

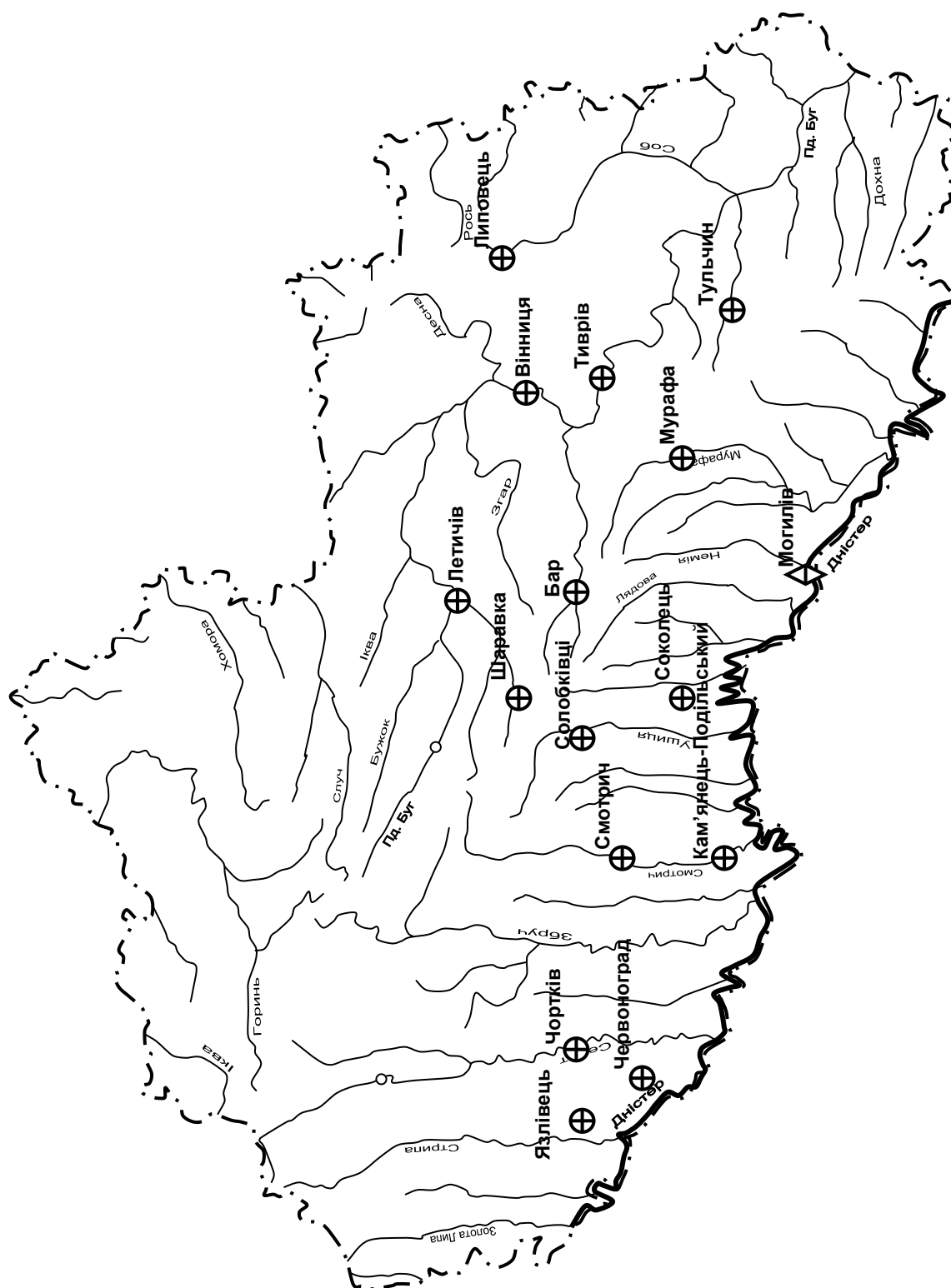

Рис. Б6. Домініканські сакральні споруди у Поділлі та Брацлавщині

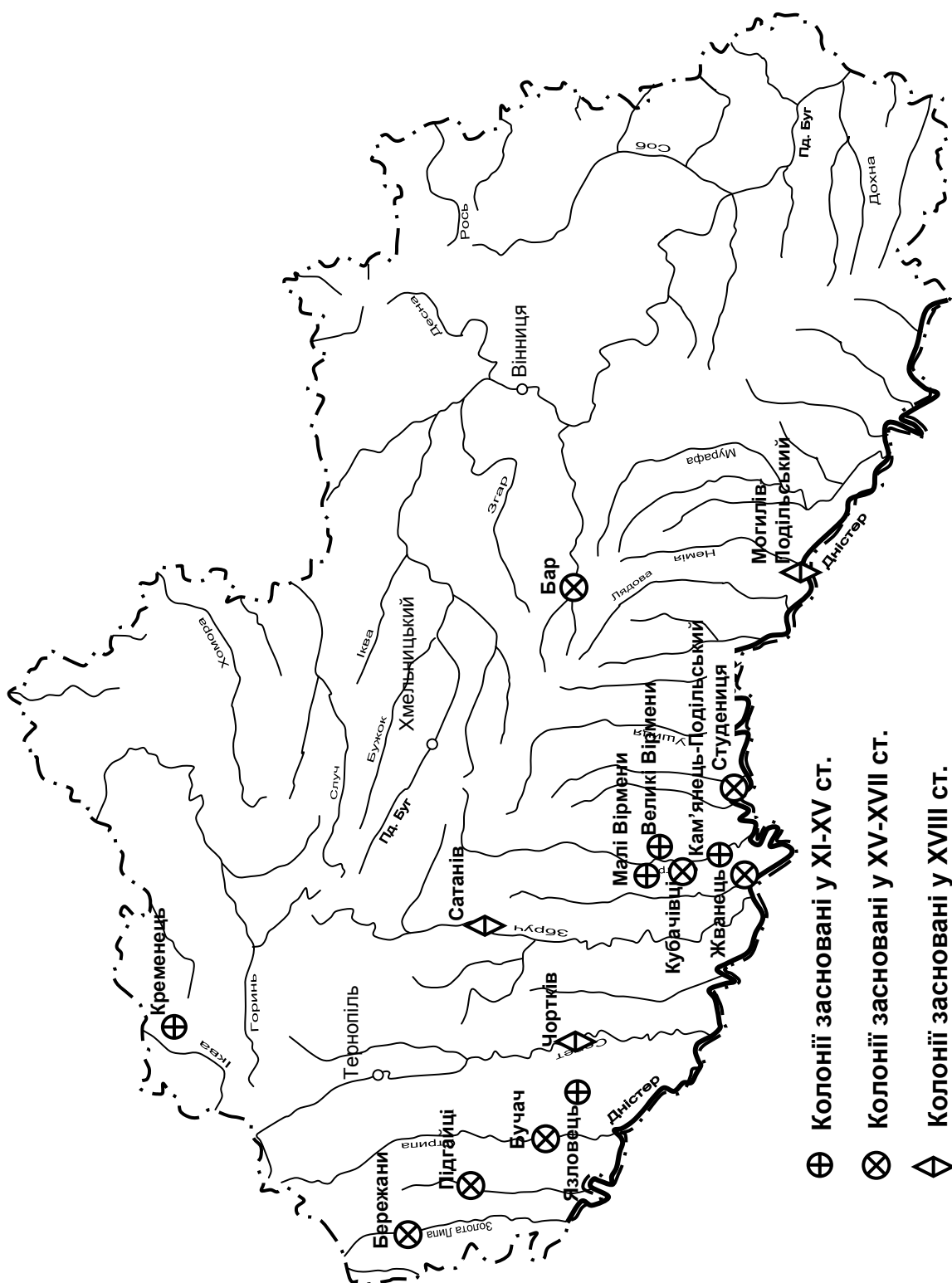

Рис. Б7. Вірменські колонії Поділля

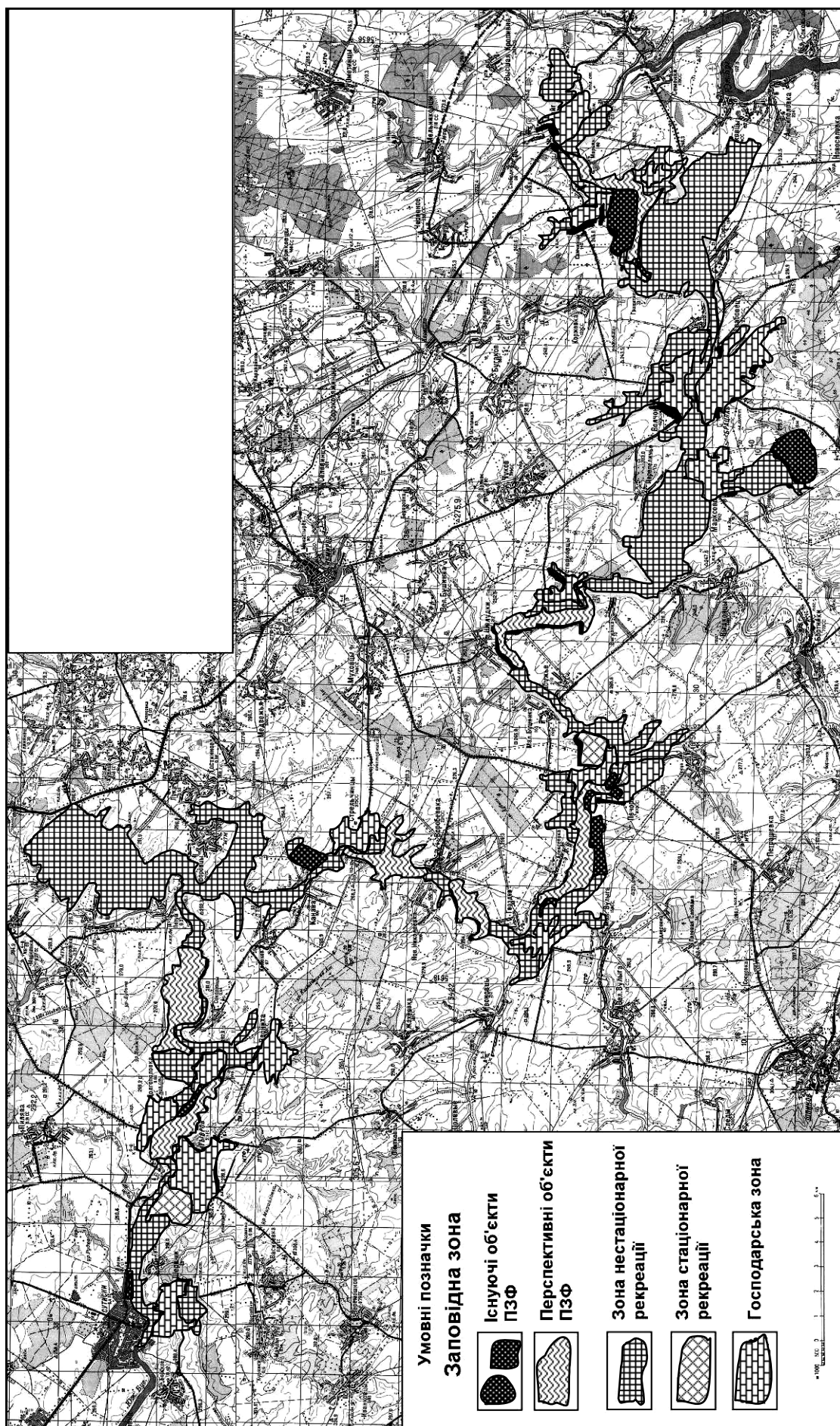

Рис. Б8. Функціональне зонування регіонального ландшафтного парку «Середнє Побужжя»

Рис. Б9. Фрагмент історико-архітектурного опорного плану містечка Шаргород Вінницької області

Таблиця В1

Об'єкти культурної спадщини у містечках Вінницької області [210, 410, 588]

Розташування	Назва	Історична довідка	Характеристика	Сучасний стан
м. Бар	Барський замок	Збудований у 1538-1540 рр. за наказом Бони Сфорци д'Арагон	Спочатку – дерев'яний, у 30-х рр. XVII ст. Г. Боплан спорудив кам'яний замок. Стіни подвійні з шарком ґрунту, п'ять двоярусних дерев'яних башт	Руїни старих фортечних стін на території міського парку.
	Костел св. Анни	Відомий з 1598 р.	Стиль неоготики	Добре зберегся
	Церква Успіння	Збудована 1738 р. (за іншими даними – 1757 р.)	Кам'яна триярусна церква	Добре збереглась, капітальний ремонт – 1978-1979 рр.
	Монастир Покрови	Заснований у 1616 р., дзвіниця з'явилась у 1908 р.	До пожежі у 70-х рр. XVIII ст. – дерев'яний, з 1787 р. – кам'яний. Будинок без куполів та башт	Добре зберегся
м. Браїлів	Палац	Збудований у 1868 р.	Частина парку XIX ст.	Добре збережений. У приміщенні – загальноосвітня школа.
	Троїцький монастир	Збудований у 1767-1778 рр.	Цегляний, тринефний собор. Споруда у стилі бароко	
м. Вінниця	Вінницькі мури	До складу входять: Спасо-Преображенський кафедральний собор, Єзуїтський монастир	У соборі – діюча церква, у монастирі – державний обласний архів	Стан відмінний, за виключенням стін прилягаючих до вул. П. Осипенко та Володарського.
	Домініканський монастир	Збудований у 1624 р. Входить до складу оборонного комплексу Мури.	Спочатку споруди монастиря були дерев'яними, а з 1760 р. – цегляний костел	Зараз розташований православний Преображенський собор. Стан: відмінний
	Єзуїтський монастир	Збудований у 1610-1617 рр. Входить до складу оборонного комплексу Мури.		Проведено капітальний ремонт. У приміщеннях розташовані – Вінницький державний обласний архів та частково – Вінницький обласний краєзнавчий музей.
	Миколаївська церква	Збудована у 1746 р. Розташована на Старо-	Дерев'яна триярусна. У XIX сторіччі зведено кам'яний фундамент.	Стан – задовільний. Потребує ремонту. Використовується за

		му місті, на схилі долини Південного Бугу.		Головний корпус – квадратний двоповерховий будинок. Розташований у межах П'ятничанського парку, створеного у другій половині XIX сторіччі, площа – 32 га.	призначенням.
	П'ятничанський замок (садиба у П'ятничанах)	Згадується у 1543 р. Власник – Грохольські.		Розташований у центрі міста, вздовж вул. Першоправневої	Стан задовільний, потребує реставрації, парк – упорядкування. У палаці – гуртожиток.
	Єрусалимка	Єврейський шtetл, забудовувався з кінця XVIII ст.		Розташований у центрі містечка, діючий костюл	Майже не зберігся. Залишилися окремі занедбані єврейські будинки, які потребують реставрації.
м. Вороновиця	Храм Архангела Михайла	Збудований у 1793 р. М. Грохольським		Розташований у центрі містечка, діючий костюл	Стан нормальний
	Михайлівська церква	Збудована у 1752 р.		Дерев'яна трикупольна церква	Стан нормальний, використовується за призначенням
	Палац	Збудований у 1770-1777 рр., власник – М. Грохольський		Складається з палацу, господарського корпусу, погребу та водонапірної башти	Вимагає реставрації у першу чергу. У приміщенні палацу – бібліотека, музей авіації та космонавтики. Частково зберігся парк (каштан, ялина, липа, ялина, біла акація, сосна звичайна)
м. Гнівань	Костел	Збудований у 1900 р. на кошти поміщика Адольфа Биковського			Стан нормальний, використовується за призначенням
м. Дашів	Палац	Збудований у 1887 р. Власник – В. Потоцький		Одноповерхова споруда у стилі пізнього класицизму, з прилеглим парком, двоповерхові стайні, одноповерхові флігелі біля головного корпусу	Стан задовільний, зберігається частина палацу і західна частина парку. Колишній технікум.
	Михайлівська церква	Збудована у 1764 р.		Дерев'яна п'ятиголова церква	Стан нормальний, використовується за призначенням
м. Жмеринка	Вокзал залізничний	Збудований у 1899-1904 рр.		Будівля у стилі італійського неоренесансу	Стан нормальний, використовується за призначенням
	Костел	Збудований у 1910 р.		Будівля у стилі неоготики	Стан нормальний, використовується за призначенням
м. Літин	Костел	Збудований у 1856 р.			Стан нормальний, використовується за призначенням

	Сніжної				ться за призначенням
м. Межирів Барського району	Успенський костел	Збудований у 1784 р., діяв до 1937 р.			Стан задовільний, будівля напівзруйнована
	Синагога				Стан задовільний, будівля напівзруйнована
м. Могилів- Подільський	Будинок Потоцьких	Збудований у XVIII ст.			Стан нормальний
	Церква св. Парасеви	Збудована у 1775 р. Збудована на місці старішої, також – дерев'яної.	Дерев'яна, триголова		Стан нормальний, використовується за призначенням
	Миколаївський собор	Збудований у 1754 р.	Побудовано з цегли, тринальний, триапсидний та двохстовбний, має три глави		Стан нормальний, використовується за призначенням
	Георгіївська (грецька) церква	Збудована у 1808-1819 р. за проектом І. Фрейвальда	Цегляна, триголова.		Стан нормальний, використовується за призначенням
м. Муровані Курилівці	Палац Потоцьких	Збудований у 1805 р.	Розташований на території ландшафтного парку, закладеного Д. Міклером у XVIII сторіччі.		Стан нормальний, у приміщенні палацу – школа-інтернат
м. Немирів	Палац Потоцьких	Збудований у 1894-1917 рр. архітекторами Г. Грінером, Е. Крамаржем	Двоповерхова будівля у стилі неокласицизму. Розташований на території ландшафтного парку (86 га). Територія характеризується м'яко вираженим рельєфом з пологим схилом у бік ставка.		Стан нормальний, у приміщенні палацу – корпус санаторію «Авангард»
	Костел				Стан нормальний, використовується за призначенням
м. Озаринці	Фортеця	Збудована у 1657 р.			Руїни фортеці, збереглися сліди валів та дві башти-каземати. Одна використовується під сміттєвалище, у другій – зберігається сіно.
	Костел	Збудований у 1741 р. поміщиками Дзедушицькими	Базиліка з шестиколонним портиком		Стан нормальний, використовується за призначенням
	Успенська церква	Збудована у 1910 р.			Стан нормальний, використовується за призначенням
м. Печера	Палац Потоцьких		Двоповерхова будівля палацу палатанської		Стан задовільний, у будівлі

			архітектури, розташована у ландшафтному парку. Парк засновано в кінці XVII ст. На території зростає 60 видів і форм дерев та чагарників, які розташовані на корінних схилах р. Південний Буг, русло якої в районі паркової зони заповнене численними порогами. В парку збереглася алея 250-річних лип	розташована лікарня. Правий флігель та переходи до обох флігелів - відсутні.
	Каплиця	Збудований у 1904 р.	Мавзолей є каплицею, що має в плані латинський хрест.	Стан нормальний, використовується за призначенням
	Церква Різдва Богородиці	Збудована у 1764 р.	Дерев'яна триверха	Стан нормальний, використовується за призначенням
	Замок			Руїни, залишились башти
м. Тиврів	Домініканський кляштор	Збудований у 1569 р.	Цегляна двоповерхова будівля	Стан незадовільний, вимагає капітального ремонту
	Гідроелектростанція	Млин, перебудований у 1907 р.	Одноповерхова цегляна споруда, розташована на березі Південного Бугу.	Стан задовільний, вимагає капітального ремонту. Використовується за призначенням
м. Тульчин	Палац	Збудований у 1757 р. архітектором Лакруа	У стилі раннього класицизму. Крім палацу входить театр (перебудований), манеж, конюшні (не збереглися), турецька баня, оранжерея, службові приміщення. Біля палацу був парк, створений у 80-і роки XVIII ст. (не зберігся)	У 1975 р. здійснювались реставраційні роботи. У приміщенні – училище культури.
	Палац	Збудований у 1782 р.	У стилі раннього класицизму, цегляний, двоповерховий	
	Домініканський костел	Збудований у 1780 р., перебудований у 1874 р.	Цегляний тринефний костел у стилі раннього класицизму	
м. Хмільник	Церква Успіння	Збудована у 1789 р.	Цегляна двоюресна церква у стилі класицизму	
	Садиба	Початок XX ст., збудована за проектом архітектора І.А. Фоміна	До складу входять: палац, башта замку, міст. Цегляний двоповерховий палац у стилі неокласицизму збудовано у 1911-1915 рр. Кам'яну восьмигранну вежу замку збудовано у 1534 р., вона входила до системи укріплень, які були на	Палац у 80-х роках XX сторіччя використовувався як готель, зараз – у занедбаному стані, вимагає капітального ремонту. Вежу замку у 70-х р. XX сторіччя

			«Чорному шляху». Кам'яний міст через Південний Буг побудовано у 1915 р.	облицьовано керамічною плиткою, що знизило її привабливість. У занедбаному стані, вимагає капітального ремонту. Міст експлуатується, знаходиться у нормальному стані.
	Костел Трійці	Збудований у 1603 р.	У стилі барокко	Стан нормальний, функціонує, використовується за призначенням
м. Чернятин	Палац	Збудований у 1830 р., збудований архітектором Г. Іттаром	У неоготичному стилі, на місці оборонного замку XVII ст. Парк з системою ставків (31 га) навколо мастки закладено Д. Маклером на місці дубового лісу у XVIII ст.	Стан задовільний, потребує капітального ремонту. У палаці розташований сільськогосподарський технікум
м. Шаргород	Замок	Кінець XVI ст.	Кам'яна двоповерхова будівля у стилі ренесансу	Рештки мурів, зміцнених контрфорсами, вціліла перебудована башта. Вимагає капітального ремонту
	Миколаївський монастир	Початок XVIII-XIX ст.	Складається з Миколаївського собору, приворотного корпусу з дзвіницею, братського корпусу з Михайлівською церквою, кутової вежі і господарського корпусу.	У нормальному стані, використовується за призначенням
	Синагога	Збудована у 1589 р.	Велика кам'яна прямокутна споруда	У задовільному стані, вимагає капітального ремонту
	Костел Флоріана Шарого	Збудований у XVIII ст.	З каменю та цегли, у стилі барокко	У нормальному стані
	Заїзд	Збудований у XIX ст.	Одноповерхова дерев'яна споруда, на високому цоколі, з підвалом. Має наскрізний проїзд по центру	
	Костел непорочного зачаття діви Марії	Заснований у 1627 р., після руйнування відбудований у 1786-1791 рр.	У стилі барокко	
м. Шпиків	Замок	Збудований у 1760 р.	За рахунок особливостей рельєфу палацові будівлі одно-двоповерхові	Вціліла тільки кутова башта. У незадовільному стані.
	Цукровий завод	Збудований у 1844 р.		У 2008 році повністю розібраний

Таблиця В2

Об'єкти культурної спадщини містечок Хмельницької області [210, 410, 588]

Антоніні	Комплекс споруд садиби	Збудований у 2-ї половини XVIII сторіччя архітектором Ф.Арво	Садибний комплекс у стилі бароко, складається з флігеля палацу, манежу, огорожі та трьох воріт. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва XIX століття — один із кращих заповідників в Україні цінних порід дерев, з 1960 знаходиться під охороною держави.	Садибний комплекс у задовільному стані, вимагає капітального ремонту
Зінків, Вінковець- кий район	Руїни замку	Замок збудований у 1450 р. для захисту від татарських набігів.	Початково замок був трикутний, одним боком виходив на р. Ушицю, іншими нависав над глибоким яром. Стіни фортеці були по 85 м в довжину кожна, на кутах стояли 3- та 4-поверхові башти. Загальна площа твердині була близько 0,5 га.	На сьогодні із трьох веж залишилась тільки одна, майже вщерть зруйнована. До замку прилягали численні підвали та підземні ходи, з яких частина збереглася досі.
	Костел Святої Трійці	Збудовано в 1450 році під захистом стін замку.	Костел відновив у 1708 році Адам-Микола Сенявський.	Використовується за призначенням
	Свято-Михайлівська церква Троїцька церква	Збудована коштом парафій у 1769 р. Збудована в 1621 р. поруч із руїнами кам'яної церкви, зведеної, за переказами, Петром Одровонжем близько 1460 р.	Дерев'яна церква, зведена на кам'яному фундаменті, має три бані. Окремо від храму стоїть дзвіниця, також зроблена з дерева. Кам'яна одноповерхова церква	У 2007 р. розпочато реставрацію
Жванець, Кам'янець- Подільсь- кий район	Замок	Споруджено у XV столітті, перебудовано у XVI-XVII століттях.		Збереглась північна частина території з баштою. У занедбаному стані, вимагає капітального ремонту

Ізяслав	Вірменський костел (Вірменська фортеця)	Збудована у 1782-1786 рр.	Розташована в центрі Жванця, на його давній мисовій частині, оточений з півдня Дністром, а з північного заходу - Жванчиком. У плані - це неправильний чотирикутник площею близько 0,5 га [424].	Стан нормальний. Використовується за призначенням.
	Костел Святого Михайла та монастир отців Бернардинів	Збудований у 1622 р.	Бароковий ансамбль будівель колишнього монастиря отців Бернардинів та костелу Святого Михайла. Другий, після львівського, за значенням, осередок ордену в <i>Руській Провінції</i> [276].	Знаходиться у задовільному стані, вимагає капітального ремонту. З початку XX сторіччя і до сьогодні використовується як в'язниця. Пам'ятка культури національного значення.
	Старозаславський замок	Збудований у 1539 р.	Розташований на території старого замку, при впадінні р. Сошені до р. Горині. Двоповерхова споруда з підвалами і двоюрною прибудовою на заході [508]	У 2006 р. виділено кошти на збереження та реставрацію замку. Знаходиться у задовільному стані, ушкоджений північний фасад, вимагає капітального ремонту. Пам'ятка культури національного значення.
	Костел Святого Івана Хрестителя (церква Святого Івана Хрестителя)	Збудована у 1599 р.	Збудований з каменю та цегли, представляє шести стовпову базиліку [557]	Знаходиться у занедбаному, напівзруйнованому стані. Вимагає капітального ремонту. Пам'ятка культури національного значення.
	Садба	Середина XVIII ст.	Розташована на території замку XV ст. До складу входять: палац та костел. <i>Палац князів Сангушків</i> - барокова будівля, частина архітектурного комплексу, розташованого в осерді Нового Заслава, на півострові при впадінні річки Понори до річки Гориня. Збудований у XVIII сторіччі. Поєднаний з Новозаславським замком [408].	Палац занедбаний і перебуває у стані живописної руїни [203, 215].
	Костел Святого	Збудований у 1747 р.	Входить до складу садиби. Цегляна, шести	Використовується за

	Йосипа та отців монастир Лазаригів		стовпова базиліка. До костюлу примикає триповерховий кам'яний монастирський комплекс (кінець XIX ст.)	призначенням [275]
Китайгород, Кам'янець-Подільський район	Костел Діви Марії	Збудований у 1772-1776 рр.	Кам'яна одноступовна будівля	У нормальному стані. Використовується за призначенням
Панівці, Кам'янець-Подільський район	Замок	Збудований у середині XVI ст.	Розташований у середній частині високого мису, який омивається з трьох сторін р. Смотрич.	Руїни замку
Саганів	Міська брама	Збудована у XV-XVI ст.	Розташована у південній частині містечка, недалеко від покатої прибережної смуги, у місці злиття р. Збруч з безіменним струмком. Кам'яні, квадратні у плані. Товщина стін – 2,2 м.	
	Замок	Збудований у XIV ст.	Розташований на високому лівому березі р. Збруч. Складається з 4 веж.	У незадовільному стані, вимагає капітального ремонту
	Синагога	Збудована у 1532 р.	Кам'яна, стіни укріплені контрфорсами. У стилі ренесансу. Виконувала оборонні функції.	Перебуває у критичному стані, вимагає капітального ремонту
Чорнокозинці, Кам'янець-Подільський район	Замок	Збудований у другій половині XIV ст.	Замок складається з двох різночасових частин: старої, південної та північної, збудованої на початку XVIII ст.	Руїни
Ямпіль, Білогірський район	Костел Святого Йосипа	Збудований у 1608 р.		Руїни. Зберігся фундамент і фрагмент стіни головного фасаду
	Тихомільське городище (XII ст.), з рештками фортеці (XVI ст.)	Вперше згадується у літописі 1152 р.	Розташоване у басейні р. Горині, на півдні дотичне до Ямпільського ставка. Від фортеці збереглась башта, розташована на південь від городища	

Додаток Г

Рис. Г1. Містечко Вінниця на поштовій листівці початку XX сторіччя,
Поштова вулиця

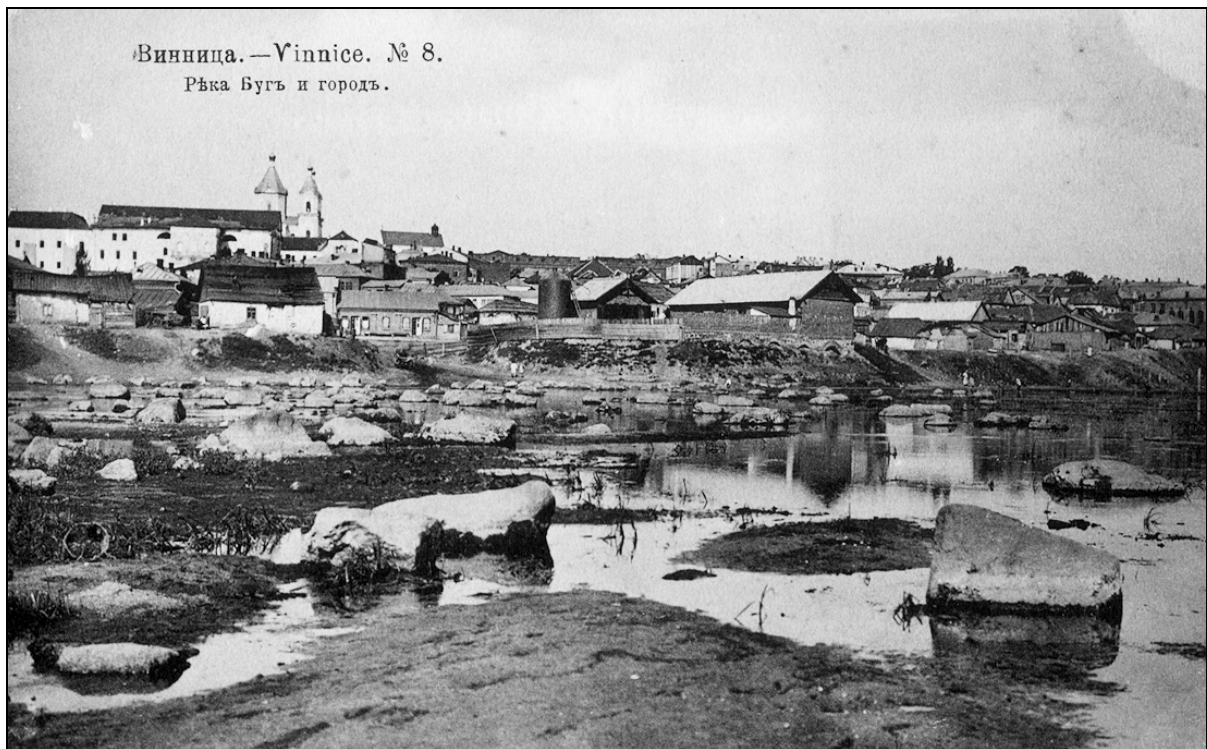

Рис. Г2. Містечко Вінниця на поштовій листівці початку XX сторіччя,
вид від річки Південний Буг

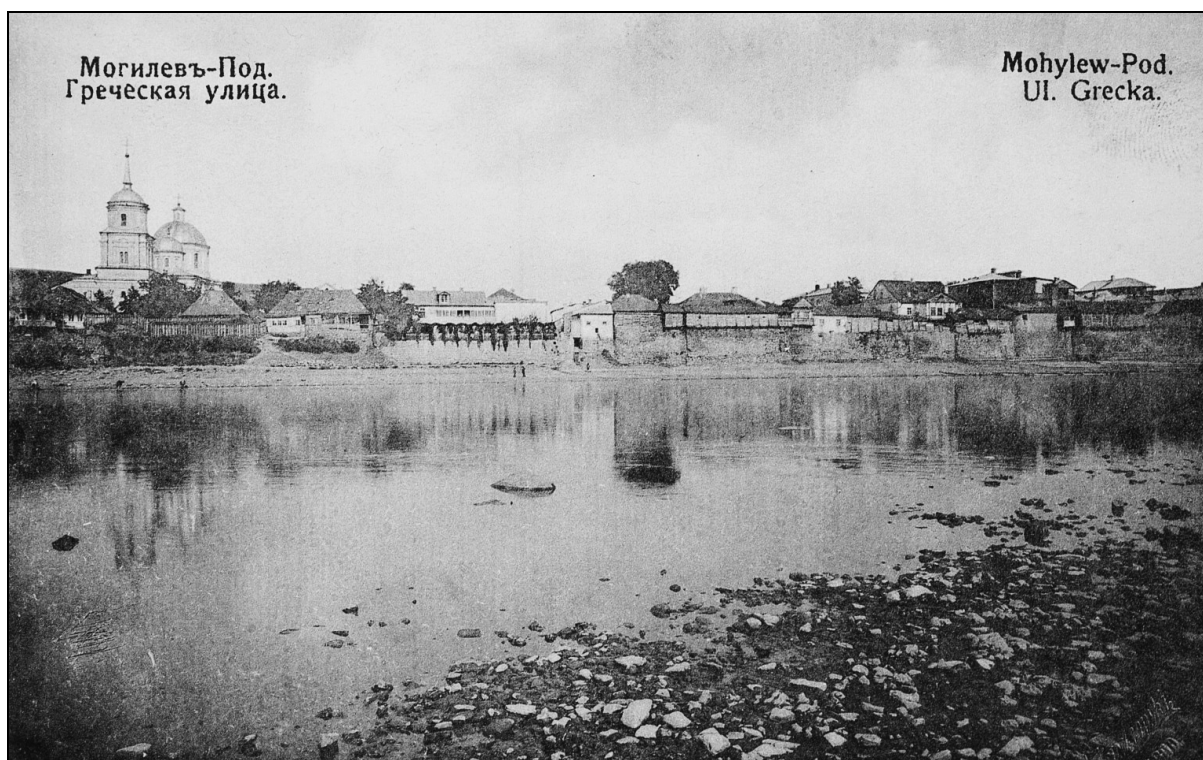

Рис. Г3. Містечко Могилів-Подільський на поштовій листівці початку XX сторіччя, Грецька вулиця

Рис. Г4. Містечко Могилів-Подільський. Рештки єврейського штетлу (авторське фото, 2010)

Рис. Г5. Містечко Вінниця. Єврейський штетл Іерусалимка (1927)

Рис. Г6. Містечко Брацлав.
Єврейський цвинтар (авторське фото, 2010)

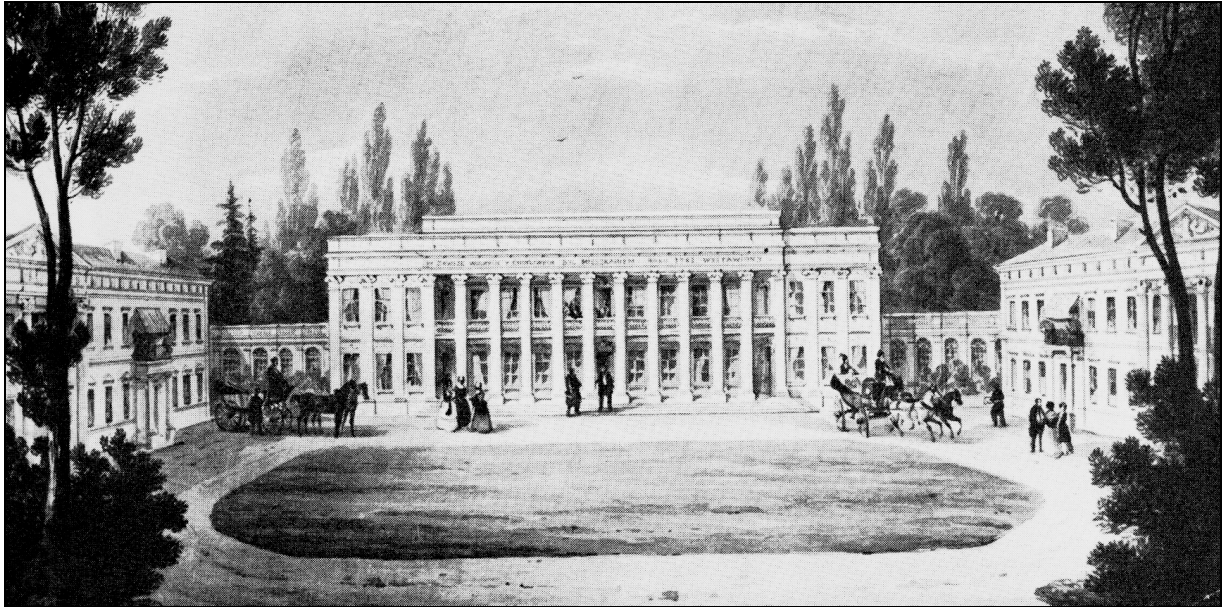

Рис. Г7. Містечко Тульчин.
Загальний вид палацу (акварель Й. Ріхтера, 1835) [588]

Рис. Г8. Містечко Тульчин.
Сучасний вигляд палацово-паркового комплексу (авторське фото, 2010)

Рис. Г9. Містечко Могилів-Подільський.
Рештки вірменського кварталу (авторське фото, 2010)

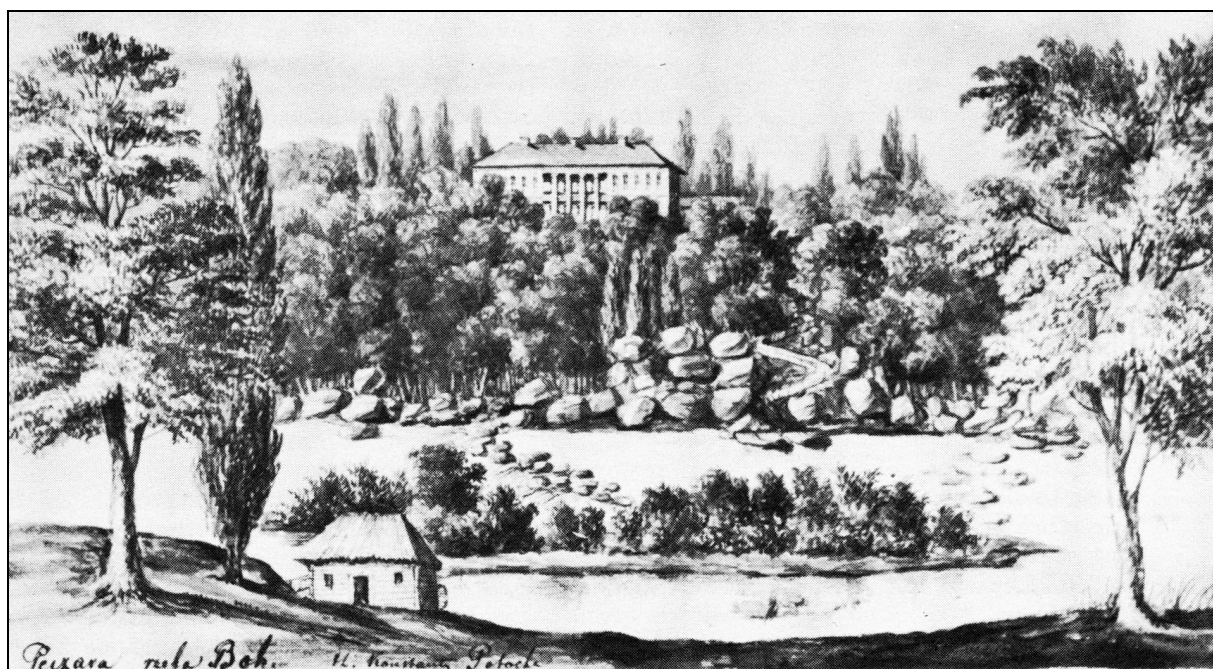

Рис. Г10. Містечко Печера. Вид на палац і парк зі сторони Південного
Бугу.
Рисунок Н. Орди від 1870 р. [588, с. 259]

Рис. Г11. Містечко Печера. Загальний вигляд палацу (1917 р.)
[588, с. 261]

Рис. Г12. Містечко Печера.
Сучасний вигляд палацу (авторське фото, 2010 р.)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ОСНОВИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ КУЛЬТУРНИХ ЛАНДШАФТІВ	5
Географічне трактування концепції культури	7
Географічне трактування концепції етнокультури	18
Аналіз концепцій культурного ландшафту в американській та європейській географії	22
Концепція культурного ландшафту в руській та українській географії	31
Властивості та структура культурного ландшафту	40
Принципи і методи досліджень культурних ландшафтів	48
РЕГІОНАЛЬНЕ ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ЛАНДШАФТОЗНАВСТВО	53
Етнокультурне ландшафтознавство: предмет і об'єкт	53
Ландшафт: культурний versus етнокультурний	57
Етнокультурний ландшафт як регіон	66
Фізико-географічні особливості Поділля як етнокультурного регіону	76
ЕТНОГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДІЛЛЯ	83
Дослідження етноландшафтів у XIX сторіччі	83
Дослідження етноландшафтів у XX-XXI сторіччях	89

Етнологічна історія заселення регіону	92
ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТА СТРУКТУРА ЕТНОЛАНДШАФТІВ МІСТЕЧОК ПОДІЛЛЯ	109
Формування селитебної мережі регіону	112
Загальні особливості етнокультурних ландшафтів містечок регіону	123
Історія вивчення подільських містечок	124
Етимологія терміну «містечко»	129
Дефініція та критерії виділення «містечка»	130
Історія формування етноландшафтів містечок Поділля	135
Етнографічна та демографічна характеристика містечок	138
Ландшафтна структура містечок Поділля	140
Ландшафтна структура штетлів	149
Польська етнокультура у містечках Поділля	167
Вірменські культурні ландшафти	180
ПЕРСПЕКТИВИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ І ОХОРОНА ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ЛАНДШАФТІВ МІСТЕЧОК ПОДІЛЛЯ	186
ПІСЛЯМОВА	201
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	206
ДОДАТКИ	243

Монографія

ВОЛОВИК В. М.

**ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЛАНДШАФТИ
МІСТЕЧОК ПОДІЛЛЯ**

Редактор *Денисик Г. І.*

Технічний редактор

Комп'ютерна верстка *Воловик В. М.*

Здано в набір Підписано до друку

Формат Папір офсетний Друк різнографічний. Ум. друк. арк.

Гарнітура Times New Roman, Arial.

Замовлення №

Наклад

Віддруковано ПП «О. Власюк»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру

ДК №